

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

ORTAÖĞRETİM

DERS KİTABI

TARİH

10. Sınıf

TARİH 10

HAZIRLAYAN: ARİF ÖZBEYLİ

1. ÜNİTE

TÜRKİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE (1040-1299)

- 1.1. Önemli Askerî Mücadelelerin Türk Tarihinin Seyrine Etkileri
- 1.2. Türkistan'dan Türkiye'ye Türklerde Devlet ve Ordu Teşkilatları
- 1.3. Türklerde Sosyoekonomik Hayat ve Şehirleşme
- 1.4. Türk-İslam Medeniyetinde Bilim, Kültür, Eğitim ve Sanat

► Anahtar Kavramlar

- Ahilik
- fetih
- fütüvvet
- gaza
- Haçlı
- medrese
- örf
- sultan
- şifahane
- tekke
- Türkiye

► Bu ünite sizlerden

- Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte 1040-1299 yılları arasında meydana gelen önemli askerî mücadelelerin Türk tarihinin seyrine etkilerini karşılaştırabilirsiniz.
- Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatlarında meydana gelen değişim ve sürekliliği yorumlayabilirsiniz.
- Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları arasındaki ilişkiyi sorgulayabilirsiniz.
- Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türk-İslam medeniyetinde bilim, kültür, eğitim ve sanat alanlarında meydana gelen gelişmeleri Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecine etkisi açısından değerlendirebilirsiniz.

beklenmektedir.

Bu ünite sizlerden giriş-çıkış kartı bildiklerim, merak ettiklerim, öğrendiklerim ve hissettiklerim formu ile benzer ve farklı yönleri gösteren karşılaştırma tablosu hazırlamanız, değişim ve süreklilik formunu doldurmanız, performans görevini yerine getirmeniz ve ünite sonundaki ölçme ve değerlendirme sorularını cevaplandırmanız istenmektedir.

1.3. TÜRKLERDE SOSYOEKONOMİK HAYAT VE ŞEHİRLEŞME

Çevresinde eğlenen insanlarla tasvir edilen bir müzisyen, XII. yüzyıl, İran

Türkistan'da konargöçer yaşamı (Temsili)

Hariri'nin el-Makâmât adlı el yazmasında tasvir edilen bir kervan

Ribat-ı Şerif Kervansarayı, XII. yüzyıl, Serahs / Türkmenistan

Büyük Selçuklu Dönemi'nde inşa edilen bir sarayın kalıntıları, XI. yüzyıl, Merv / Türkmenistan

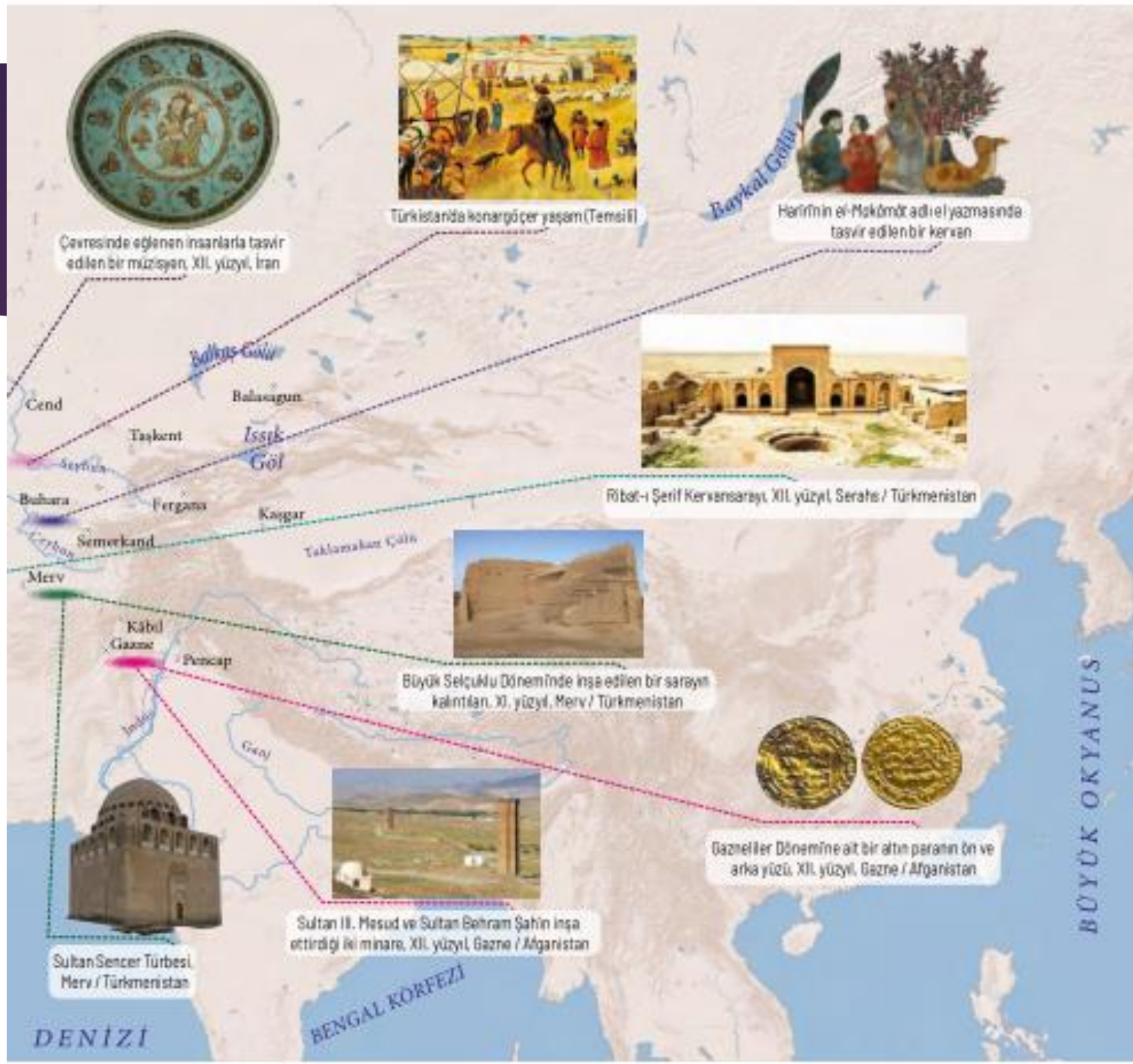

Gazneliler Dönemi'ne ait bir altın paranın ön ve arka yüzü, XII. yüzyıl, Gazne / Afganistan

Sultan Sencer Türbesi, Merv / Türkmenistan

Sultan II. Mesud ve Sultan Behram Şah'ın inşa ettirdiği iki minare, XII. yüzyıl, Gazne / Afganistan

BÜYÜK OKYANUS

DENİZİ

BENGAL KÖRFEZİ

- Toplamların hayatı geçmişten getirdikleri kültürel özellikler, yaşadıkları bölgenin coğrafi koşulları ve sahip oldukları inançlar çerçevesinde şekillenir. Selçuklu toplumu da Türkistan'daki örf ve detlerini İslamiyet'le ve fethettikleri yeni topraklarda karşılaştıkları kültürlerle sentezleyerek güçlü bir sosyoekonomik sistem kurmuştur.

- Selçuklu toplumu **yönetenler ve yönetilenler** şeklinde ikiye ayrılır, toplumunun temelini ise aile kurumu oluştururdu. Aile bireyleri arasında karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörü hâkimdi. Ailelerin yaşadığı evler oda, sofa, mutfak gibi çeşitli bölümlerden oluşurdu. Selçuklu kadınları sosyal ve kültürel anlamda hayatın içindeydi. Kadınlar saçlarını örerek omuzlarından sarkıtır, saç süsü olarak da genellikle takma zülûf kullanırdı (Görsel 1.14).

Görsel 1.14: Selçuklu Dönemi'ne ait süslü başlıklı iki kadın heykeli, XIII. yüzyıl, Metropolitan Museum, New York / ABD

- Çocuk sahibi olmanın bir statü sembolü olarak görüldüğü Selçuklu toplumunda doğumlardan sonra kutlamalar yapılır ve **erkek çocukları için sünnet törenleri düzenlenirdi**. Sosyal hayatta komşuluk ilişkilerine büyük önem verilir, hayatın her alanında yardımlaşma ve dayanışma ruhu canlı tutulurdu. Halk dinî bayramları, baharın müjdecisi olan **Nevruz Bayramı**'nı ve hükümdarın tahta çıkışını büyük bir coşkuyla kutlardı. Ayrıca **avcılık, atıcılık, at biniciliği, güreş, cirit gibi sportif faaliyetler** düzenlenir, **çevgen (çevgân)** oyunu oynanır ve yarışlar yapılırdı.

- Selçuklu toplumu, yerleşme durumlarına göre **şehirliler, köylüler ve konargöçerler** şeklinde üçe ayrılırdı. Geçimini **tarım, hayvancılık, ticaret ve zanaatla** sağlayan halk, devlete düzenli olarak vergi öderdi. Tüccarlar toplumda büyük bir itibara sahipti ve dokunulmazlıkları vardı. **Bütün ticari mallar** günümüzdeki sigorta sistemine benzeyen bir yöntemle koruma altına alınır, saldırıya ya da beklenmedik bir zarara uğrayan tüccarların kaybı tazmin edilirdi.

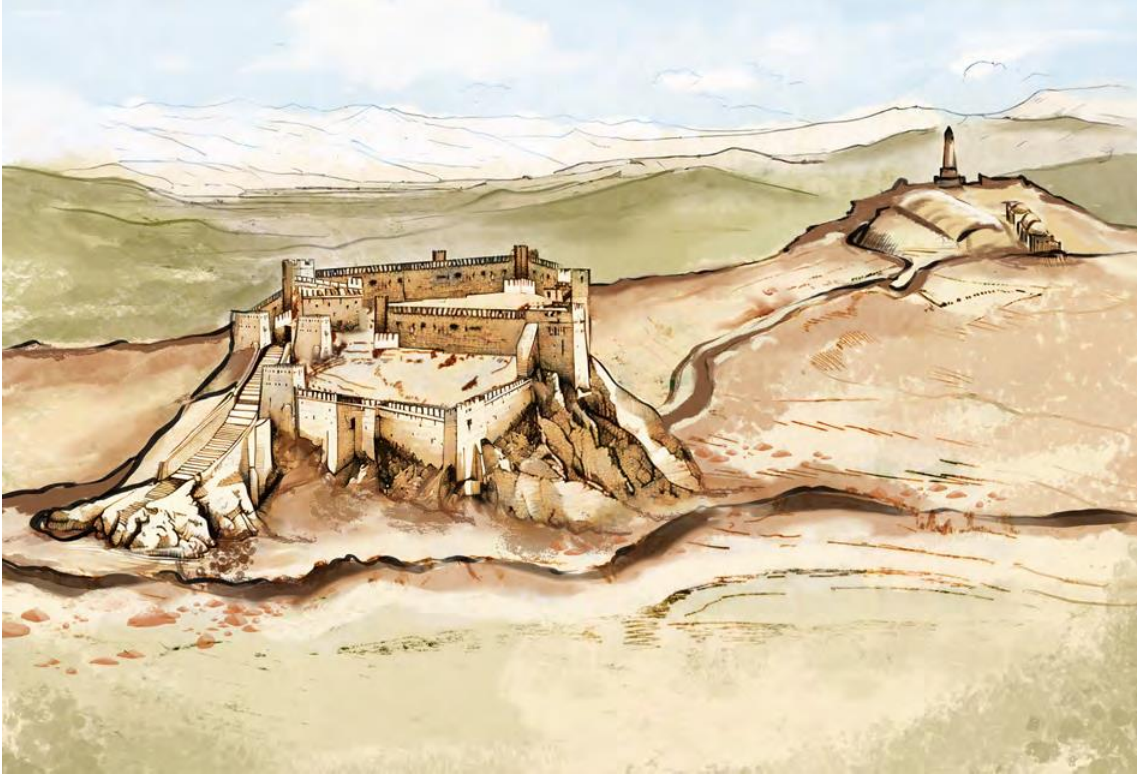

Sultan Hanı -Konya

- Tüccarların, kervan sahiplerinin, hayvancılıkla uğraşan konargöçerlerin, **ikta sahiplerinin ve bağlı devletlerin ödemesi gereken ayrı vergiler vardı.** Devlete ait topraklar **ikta sistemiyle** hanedan üyelerine ve üst düzey devlet adamlarına dağıtılır, **ikta sahipleri de bunun karşılığında devlete vergi öderdi.** Sayfa 55'teki tabloda Selçuklularda **mirî adı verilen hazine arazileri, mülk arazileri** ve bunlardan alınan vergiler açıklanmıştır.

- İlk Türk-İslam devletlerinden Karahanlı, Gazneli ve Selçukluların hâkim oldukları coğrafyalarda inşa ettirdiği mimari yapılar, Türklerin yaşadıkları şehirleri bayındır hâle getirdiğinin en önemli göstergesidir. Türkistan'daki şehirler Orta Çağ Avrupası'ndaki şehirler gibi kaleler ve surlarla çevriliydi (Görsel 1.15). Karahanlı Dönemi'nde **medrese, türbe, köprü, cami, saray, ribat** gibi birçok mimari eser inşa edildi.

Görsel 1.15: Uz Kent (Özkent) Kalesi, X-XII. yüzyıl, Fergana / Özbekistan (Temsilî)

İnşa Tarihi: Ribat-ı Şerif Kervansarayı, Hicri 508 (M: 1114/1115) yılında inşa edilmiştir.

Konumu: Yapı, Nişabur-Serahs ticaret yolu üzerinde Meşhed ile Serahs arasında kalan arazi üzerinde bulunmaktadır.

Bani ve Mimarı: Kervansaray Selçukluların Merv valisi Abu Tahir bin Sadeddin bin Ali el-Kumi tarafından yaptırılmıştır.

Mahperi Hatun Kervansarayı-Tokat/Pazar

YAKUTİYE MEDRESESİ

YAĞIBASAN MEDRESESİ-NİKSAR DANIŞMENTLİLER

Kümbetler (Türbeler):

Devlet adamları ile diğer ilim ve din büyükleri için yapılan anıt mezarlardır. En güzel kümbet örnekleri Kayseri ve Ahlat'tadır.

Döner Kümbet-Melikgazi/Kayseri

- Bu eserlerden **Talhata Baba Camisi** kendine özgü bir mimariye sahipti (Görsel 1.16). Gaznelilerde ise özellikle **Sultan Mahmud** zamanında yeni **saraylar, çarşılar, köprüler, su yolları ve su kemerleri** yapıldı. Selçukluların **1040**'ta kazandığı **Dandanakan Zaferi**'nden sonra birçok Türk aile Horasan bölgesine göç ederek buralarda yurtlar edindi. Türkler yerleştikleri bu yeni topraklarda hükümdarın da desteğiyle çeşitli imar faaliyetleri yürüttü. Günümüzde İran sınırları içinde bulunan **Nişabur ve Rey**'de Selçuklu hükümdarları için iki ayrı **saray** yapıldı.

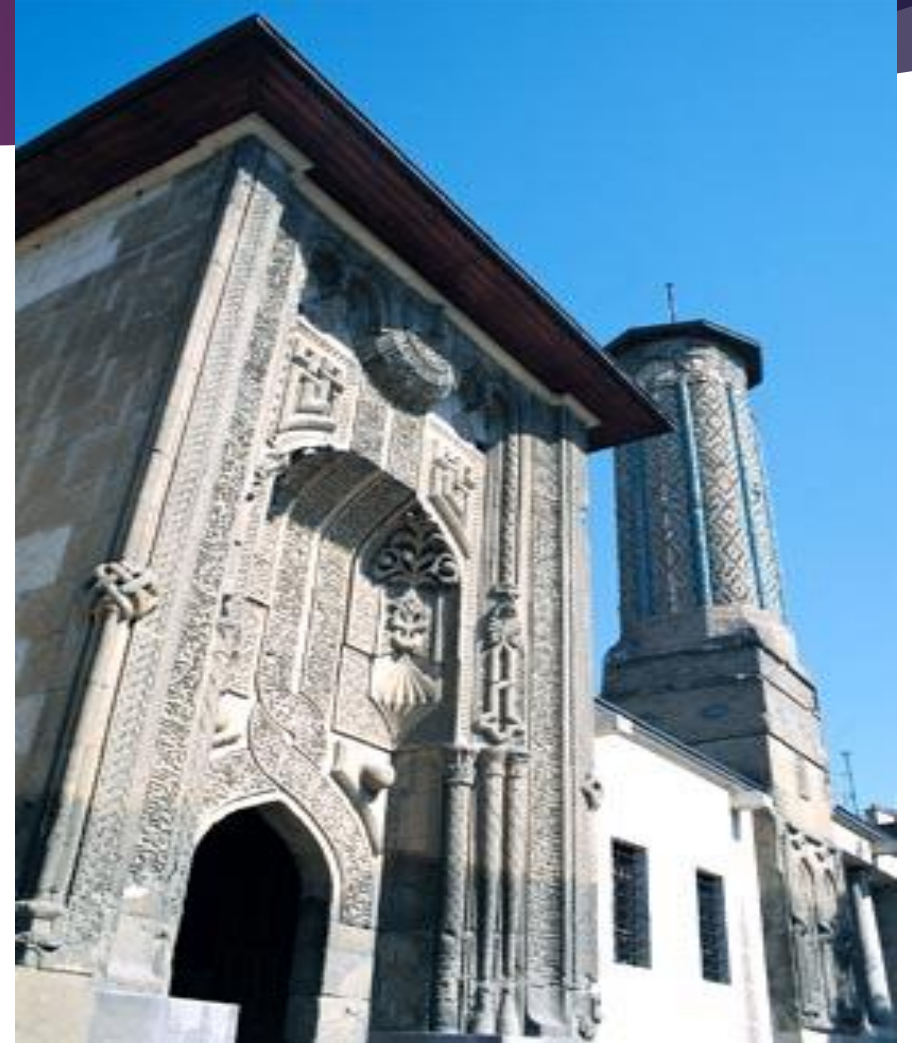
Görsel 1.16: Talhata Baba Camisi, XI. yüzyıl, Merv /Türkmenistan

Çifte Minareli Medrese-Sivas

Sırçalı Medrese Konya

- Türkistan'dan göç eden Türkler, yerleştikleri bölgelerde yaşayan toplumlarla etkileşim içine girerek kendi kültürlerini **Horasan, Maverâünnehir, İran ve Irak** coğrafyalarında yaşanmakta olan İslam kültürüyle sentezledi. Böylece **Karahanlılar Türkistan'da, Selçuklular ise hem Türkistan hem de Anadolu'da Türk-İslam medeniyeti olarak adlandırılan yeni ve özgün bir kent kültürü meydana getirdi.**

- **Malazgirt Zaferi sonrasında** Anadolu'ya gelen ve burada **iskân edilen Türkmenler**, yerleştikleri bölgelerin Türkleşmesine büyük katkı sağladı. Türkler **Konya, Alanya, Aksaray** gibi yerleşimleri fethettikten sonra buraları Türk gelenekleri ve İslam düşüncesi doğrultusunda yeniden imar etti. Konargöçerlerin yerleştirildiği köyler kısa sürede büyüdü ve buralarda yaşayan insan sayısı arttı. Bu gelişmede Türklerin sosyoekonomik şartları da etkili oldu. **Hayvancılıkla uğraşan konargöçerler** geniş otlakların bulunduğu bölgelere yerleştirilirken **zanaat ve ticaretle uğraşan Türkler şehirlerde iskân** edildi.

Divriği Ulu Camii

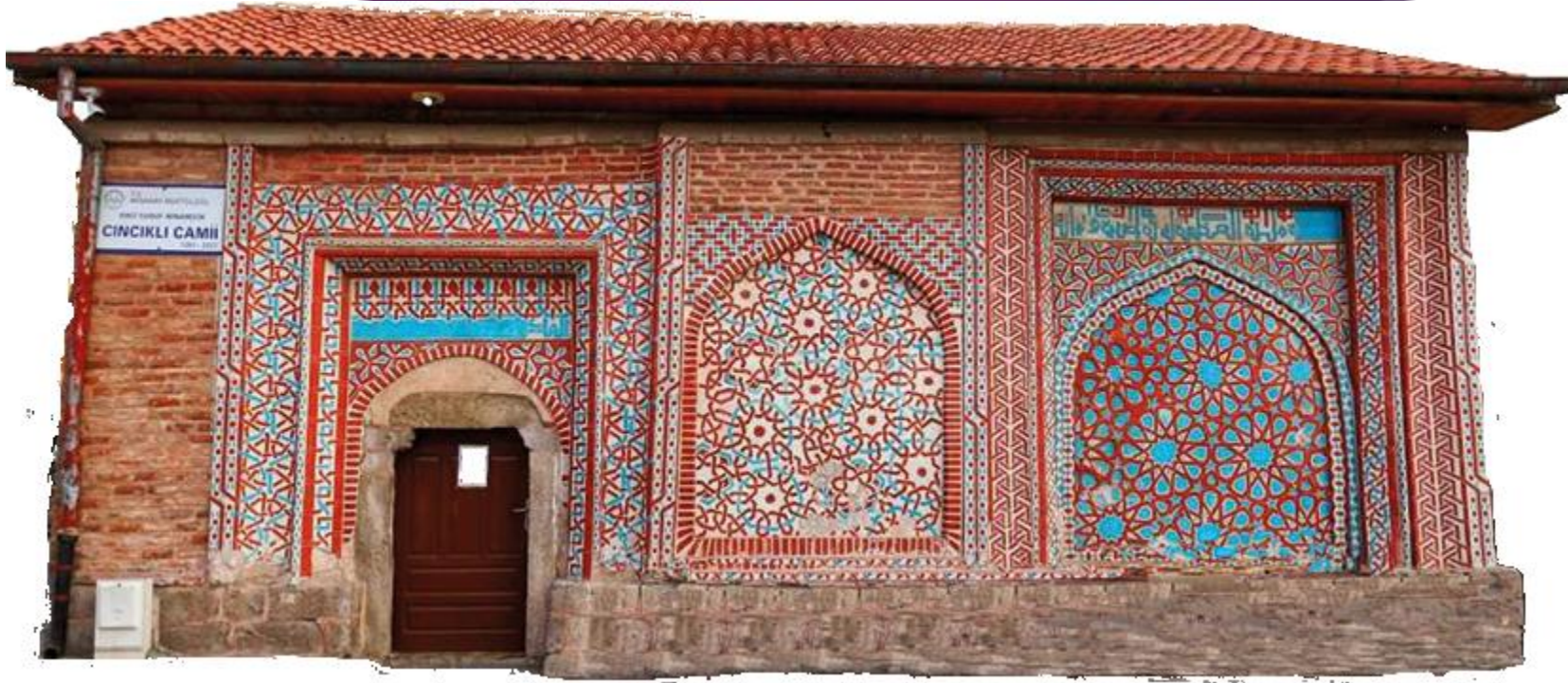
- Şehirlerde genellikle farklı mahallelerde oturan **Müslümanlar ve gayrimüslimler** aynı çarşı ve pazarları kullandı. Bununla birlikte **Türklerin ve gayrimüslimlerin ibadetleri, giyim kuşamları ve yaşam tarzları da birbirinden farklıydı.**

Selçuklularda kadın ve erkekler entari şeklinde motifli giysi veya kaftanlar giyerlerdi (Görsel 1.17). Dolayısıyla şehirlerdeki **mahalle kültürü dinî, etnik ya da mesleki farklılıklara** göre şekillendi.

Görsel 1.17: Selçuklu Dönemi'nden bir kadın ve erkek tasviri, XII. yüzyıl, Metropolitan Museum, New York / ABD

- Türkler Anadolu'ya yerleştikten sonra hızla yeni mimari eserler inşa ettiler veya var olanları dönüştürdüler. İbadethane ihtiyacını karşılamak için **camiler** yapıldı (Görsel 1.18) ve bazı kiliseler camiye çevrildi. **Şehir dışında ve kervan yolları** üzerinde **namazgâhlar** açıldı.

Görsel 1.18: Hacı Yusuf Minarecik Cincıklı Camisi, XII. yüzyıl, Aksaray

- Tekkeler, şifahaneler ve medreseler inşa edilerek halkın sosyal ve dinî ihtiyaçları karşılandı (Görsel 1.19). Şehir merkezlerine veya şehre yakın yerlere kurulan kabristanlar yoluyla ölüye ve mezara saygı gösterme geleneği devam ettirildi. Kasaba ya da şehir merkezindeki bir caminin etrafında oluşturulan meydanlar da Türklerin sosyal faaliyetlerini gerçekleştirdikleri önemli mekânlar arasındaydı.

Görsel 1.19: İzzeddin Keykavus Darüşşifası, XIII. yüzyıl, Sivas

- Selçuklular, Anadolu'daki şehirleri yeniden yapılandırırken fetihler sırasında güvenlik sorunları ve istikrarsızlık nedeniyle işlevini kaybeden uluslararası ticaret yollarını canlandırmak için bazı tedbirler aldı. Karahanlı Dönemi devlet adamlarından Yusuf Has Hacib de Kutadgu Bilig adlı eserinde “Dünyayı dolaşan bu satıcılar olmasaydı kara samur kürkü ne zaman giyerdin? Satıcılar gezip dolaşmasaydı bu inci dizilerini kim seyredebilirdi?” diyerek ticaretin önemini vurgulamıştı.

- Bu doğrultuda ticaret yollarının üzerindeki konaklama mekânları tamir edilerek **yeni köprüler inşa edildi ve tüccarlara vergi muafiyetleri** getirildi. Uluslararası fuar niteliği taşıyan **Kayseri** yakınlarındaki **Yabanlu Panayırı** gibi ticari merkezlerde tüccarların faaliyetlerini kolaylaştıracak yaşam alanları oluşturuldu. **Tarımsal üretimi artırmak amacıyla da köylülere araç gereç yardımı** yapıldı.

- Selçuklular Dönemi'ndeki sosyoekonomik hayatın gelişmesinde **Ahilik teşkilatı** da önemli rol oynadı. Ahilik, Selçuklu Dönemi'nde Anadolu'da kurulurken **Abbasi Halifesi Nasır Lidinillah** öncülüğünde ortaya çıkmış sosyoekonomik bir yapı olan **fütüvvet teşkilatı örnek** alındı. Bu iki teşkilatın amaç ve yapılanma bakımından birçok ortak noktası vardı. Türkiye Selçukluları Dönemi'nin sosyolojik koşulları ve **Moğol istilasının yol açtığı sorunlar**, **Ahilik teşkilatının Anadolu'da kendine özgü millî ve dinî bir yapı olarak ortaya çıkmasına zemin hazırladı**. Bunun sonucunda Türkistan'dan Anadolu'ya gelen esnaf ve zanaatkârlar iş bulmak, **Doğu Romalılarla rekabet etmek**, ürettikleri malların kalitesini korumak, esnaf ahlakını iş hayatına hâkim kılmak gibi çeşitli amaçlarla **Ahi Evran** öncülüğünde teşkilatlandı.

www.tariheglencesi.com

ARİF ÖZBEYLİ